

Педагогіка. Теорія і методика навчання, виховання та освіти

Юрченко О. В.

м. Умань, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ

Соціокультурні зміни у сучасному українському суспільстві по-різному впливають на процес соціалізації особистості: з одного боку, підвищуються вимоги до її загального і культурного рівня, поглиблення й розширення світогляду, розвитку вмінь і здібностей, які забезпечували б не лише адаптацію до нової соціальної реальності, а й сприяли свідомому вибору життєвого поступу, а з іншого, – продукують різновекторність життєдіяльності, ускладнюють процес соціалізації, спричинюючи проблеми в сфері соціальної взаємодії та соціальних відносин.

У сучасній науці процес соціалізації визначається як процес засвоєння соціальних стандартів поведінки, ціннісних орієнтацій, гармонізація взаємозв'язків із новим соціальним середовищем та активне відтворення набутого соціального досвіду у власній діяльності і спілкуванні. Помітний доробок щодо соціально-педагогічних аспектів проблеми оновлення змісту освіти, створення належних умов для соціалізації дітей та молоді, оптимального їхнього розвитку і виховання належить таким вітчизняним дослідникам, як В. Болгаріна, І. Зверева, Л. Коваль, Н. Лавриченко, В. Оржеховська, Р. Пріма, О. Савченко, І. Фельдштейн та ін. Соціально-педагогічні аспекти соціалізації у своїх працях розкривають Т. Алексеєнко, О. Безпалько, В. Болгаріна, Т. Василькова, Ю. Василькова, М. Галагузова, М. Євтух, І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль, С. Литвиненко, Л. Міщик, А. Рижанова, С. Хлебик, Л. Штефан та інші.

Одне з головних завдань виховання сьогодні полягає в підготовці підростаючої особистості до вступу в доросле життя, до життєдіяльності в оточуючому її середовищі, яке має тенденцію до постійної зміни. Тому

випускник загальноосвітньої школи, має не тільки постійно пристосовуватися до конкретних умов, а й бути готовим до їх змін. Проте школа на даний час все таки основну свою увагу концентрує на наданні учневі необхідних знань, виробленні вмінь та навичок, але недостатньо навчає школярів приймати відповідальні рішення, критично мислити, використовувати інформаційні та комунікаційні технології, вирішувати конфлікти. Отже, створення умов для формування основ соціалізації особистості школяра, є актуальною проблемою сучасної загальноосвітньої школи.

З метою ґрунтовного дослідження заявленої теми звернемося до наукових досліджень в яких представлено визначення «соціалізація», адже їх аналіз дасть можливість сформуванню цілісного уявлення про сутність та зміст даного поняття.

В молодшому шкільному віці особливістю розвитку особистості є зміна її соціальної позиції, адже дитина приступає до систематичного учіння, стає членом шкільного і класного колективів. І головним завданням вчителя стосовно молодшого школяра в цей період полягає в тому, щоб сформувати у нього позицію учня, підвести його до розуміння й усвідомлення нових обов'язків [1, с. 137]. Отже, найбільш результативно вплинути на творчий розвиток, становлення особистості молодшого школяра, його інтересів, цінностей, ідеалів, отже, на процес його соціалізації, може саме вчитель початкових класів. Тому нагальною потребою сьогодення стає соціально-педагогічна вимога до якісного оновлення професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкових класів в умовах вищої педагогічної школи, зокрема, в аспекті його компетентного втручання у процес соціалізації молодших школярів.

Соціалізація у сучасній педагогічній науці здебільшого трактується як процес і результат засвоєння та наступного активного відтворення індивідом соціального досвіду, включення індивіда в соціальні стосунки. Останнім часом все частіше соціалізація розглядається як двосторонній процес. З одного боку, індивід засвоює соціальний досвід, входячи в соціальне середовище, в систему соціальних зв'язків, а з іншого – в процесі соціалізації він активно відтворює

систему соціальних зв'язків за рахунок активного входження в середовище. Цей підхід акцентує увагу на тому, що людина в процесі соціалізації не тільки збагачується досвідом, але й реалізує себе як особистість, впливаючи на життєві обставини, на людей [2, с. 6].

Можемо погодитися з поглядами Г. Андрєєвої, що соціалізація – двобічний процес, який містить, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків; з іншого боку, процес активного відтворення індивідом систем соціальних зв'язків за рахунок його активної діяльності, активного включення в соціальне середовище [3, с. 176].

У працях В. Мухіної аналізується процес соціалізації як розвиток особистості через діалектичну єдність внутрішніх умов, передумов і внутрішньої позиції особистості, яка виникла в онтогенезі. Заслуговує на увагу обґрунтована думка дослідниці про те, що соціальний простір освоюється дитиною поступово, через її прагнення реалізувати своє домагання на визнання. А отже, в основі цього аспекту закладено бажання дитини отримати «соціальне схвалення» та бути оціненою як «хороша» дитина. Тобто, особистість таким чином виробляє ціннісне ставлення до того, що «потрібно», засвоює моральні норми [4, с. 71].

Російський дослідник А. Мудрик тлумачить аналізоване поняття як «процес розвитку людини у взаємодії з навколишнім світом» і подає його як сукупність чотирьох складових: стихійна соціалізація у процесі стихійної взаємодії людини із суспільством та стихійного впливу на неї різних, зазвичай різноспрямованих обставин життя; відносно керована соціалізація у процесі і результаті впливу з боку держави на обставини життя тих чи інших категорій громадян; відносно соціально контрольована соціалізація у процесі планомірного створення суспільством та державою умов для виховання людини; більш або менш свідомо самозміна людини [5, с. 52].

У дослідженні Т. Кравченко було визначено такі основні характеристики процесу соціалізації дітей:

- адаптація (приспосовування людини до соціального середовища і часткове приспосовування самого середовища до людини, що забезпечує узгодження взаємних вимог та очікувань);
- соціальна роль (стереотипізована модель поведінки, яка задається соціальною позицією індивіда в системі соціальних або міжособистісних відносин);
- соціальний статус (нормативний зразок поведінки у соціальній системі, що охоплює сукупність відповідних прав та обов'язків);
- соціальні норми (стандарти діяльності і правила поведінки в суспільстві);
- моральні норми (моральні вимоги до поведінки, які ґрунтуються на прийнятих у певній культурі поглядах на сутність добра та зла, моральних антиномій);
- соціальні настановлення (суб'єктивні орієнтації на суспільні цінності);
- соціальна поведінка (поведінка, що регулюється індивідуальною і суспільною свідомістю, соціальними інститутами, правовими нормами, мораллю);
- цінності (те, що поціновує особистість);
- ціннісні орієнтації (усвідомлені та інтеріоризовані соціальні цінності, які відповідають потребам індивіда);
- соціальна свідомість (відображення соціальної дійсності);
- соціальний досвід (підсумок попереднього розвитку суспільства, в якому зафіксовані суттєві результати діяльності людей);
- соціальні відносини (відносини між представниками певних соціальних груп відповідно до того, яке становище кожний з них посідає в соціальній структурі суспільства);
- чинники соціалізації (сили, умови, що впливають на людину у процесі її прилучення до культури певного суспільства);
- агенти соціалізації (особи, які задають певні параметри уявленням, настановленням індивіда, його ціннісним орієнтаціям);

– способи соціалізації (конкретні види взаємодії індивіда із середовищем) [6, с. 11].

У процесі аналізу науково-педагогічних праць з'ясовано, що сприятливим середовищем для соціалізації є спільна діяльність і спілкування в певному освітньому просторі. Її продуктами виступають особистісні смисли, що визначають ставлення індивіда до світу, соціальна позиція, самосвідомість, ціннісно-смісловне ядро світогляду та інші компоненти індивідуальної свідомості, зміст яких вказує на те, що особистість бере для себе із соціального досвіду, скільки бере і як психіка все це перетворює, якого значення цьому надає.

Отже, проблема визначення сутності поняття «соціалізація» представлена у працях вітчизняних та зарубіжних педагогів, дані дослідження спрямовані на те, що саме вчитель має сконцентрувати свої зусилля на створення інкубаційного навчального простору, який сприяв би формуванню в особистості таких структурних компонент соціалізованості, як, загальнолюдських цінностей, способу життя в колективі, незалежності, впевненості та самостійності, ініціативності та незакомплексованості, соціальної поведінки, яка схвалюється суспільством.

У дослідженні з'ясовано, що молодший шкільний вік – важливий етап становлення особистості дитини. Це період так званої вторинної соціалізації. Школа продовжує і збагачує процес соціалізації, який розпочався в сім'ї. Перехід дитини до школи – це не лише зміна провідного виду діяльності, яка передбачає досягнення нею певного рівня фізичного і психічного розвитку, але й важливий етап її соціалізації. Саме школа розкриває широкий діапазон міжособистісних контактів, який дитина засвоює за допомогою всієї гами своїх почуттів і переживань.

Таким чином, під соціалізацією людини слід розуміти процес засвоєння та відтворення нею культурних цінностей і соціальних норм, а також саморозвитку і самореалізації в тому суспільстві, у якому вона проживає. Соціалізація людини – процес тривалий і дуже складний. З одного боку, будь-

яке суспільство, що на кожному етапі свого розвитку виробляє певну систему соціальних і моральних цінностей, свої ідеали, норми і правила поведінки, перш за все зацікавлене в тому, щоб кожна людина, сприйнявши і засвоївши їх, змогла жити в цьому суспільстві, стати його повноцінним членом. З іншого боку, на формування особистості великий вплив мають різноманітні стихійні, спонтанні процеси, які відбуваються у навколишньому житті. Тому сумарний результат таких цілеспрямованих і стихійних впливів не завжди передбачуваний і не завжди відповідає інтересам суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Наук. видання. – К.: Либідь, 2003. – С. 137–148.
2. Мудрик А. В. Социализация и «смутное время». – М.: Знание, 1991. – 80 с.
3. Андреева Г. М. Социальная психология / Г. М. Андреева. – М.: Аспект-Пресс, 1996. – 376 с.
4. Мухина В. С. Возрастная психология : учеб. для студ. высш. учеб. заведений / В. С. Мухина. – М.: Академия, 1997. – 432 с.
5. Мудрик А. В. Социализация человека как проблема / Анатолий Мудрик // Социальная педагогика. – 2005. – № 4. – С. 47–57.
6. Кравченко Т. В. Теоретико-методичні засади соціалізації дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання». / Т. В. Кравченко. – К.: 2010. – 40 с.